Geestelijke Verzorging

Doelgroepenpastoraat / Categoriaal pastoraat / Bijzonder pastoraat / Instellingspastoraat[1]

Denk aan werken als pastor (m/v) of Gv'er in het:

Ziekenhuispastoraat in een gewoon ziekenhuis
Ziekenhuispastoraat in een psychiatrisch ziekenhuis
Verpleeghuispastoraat
Bejaardenpastoraat in zorgcentra (*bejaardenhuizen*)
Gehandicaptenpastoraat (pastoraat aan verstandelijk beperkten)
Dovenpastoraat
Justitiepastoraat (in de gevangenis)
Krijgsmachtpastoraat (ter land, ter zee en in de lucht….)
Schoolpastoraat
Studentenpastoraat
Brandweerpastoraat
Politiepastoraat
Industriepastoraat
Straatpastoraat
Campingpastoraat
Luchthavenpastoraat
Koopvaardijpastoraat
Binnenvaartpastoraat
Geestelijke verzorging in thuissituaties[2]

Punten van aandacht

- Het bijzondere pastoraat vindt plaats in niet christelijke organisaties of in christelijke en soms zelfs in christelijke van een specifieke kleur. Dat is dus verschillend.
- Bijzonder pastoraat kan uitgaan van kerken, maar ook van organisaties zelf of (indirect) van de overheid.
- In ziekenhuizen, de krijgsmacht en bij justitie mogen meestal geen HBO-ers pastoraal werk doen. De visie hierop verandert wel. Stagelopen kan er bijna altijd en soms vinden HBO-ers er ook een baan.
- Bedenk: hoe meer bijzonder de vorm van pastoraat is, des te minder mensen zijn er nodig.
- Er wordt ook wel gesproken over 'categoriaal pastoraat' in de betekenis van pastoraat voor specifieke doelgroepen, zoals het dovenpastoraat of binnenschipperspastoraat.
- De term 'instellingspastoraat' kun je letterlijk nemen. Het is pastoraat in een instelling, een gebouw (zoals een verpleeghuis). Deze term wordt

[1] Zie G.Heitink, Pastorale zorg, Kampen 1998, blz. 209-227 en Maarten Blom, Een mens die mensen vergezelt, pastoraal vademecum, Zoetermeer 2001, blz. 217-224.
[2] Dit is een nieuwe ontwikkeling. Thuiszorgorganisaties mogen geestelijk zorg aanbieden. Dat wordt nodig omdat veel ouderen steeds langer thuis wonen en meestal geen contact meer hebben met een kerk. De overheid heeft daarvoor geld ter beschikking gesteld.

echter steeds minder gebruikt. Dat is overal 'geestelijke verzorging' geworden.
- Het verschil tussen pastoraat en geestelijke verzorging is niet helemaal scherp. Je zou het zo kunnen zeggen. Een pastor verleent aan medegelovigen pastoraat (in de gemeente, in een instelling waar hij op bezoek gaat). Een geestelijke verzorger biedt, vanuit zijn levensovertuiging, ondersteuning aan alle mensen, die dat willen, in een instelling of organisatie. Dat is dus breder en laat ook ruimte voor geestelijke verzorging vanuit een andere levensbeschouwing dan de christelijke.

Wat is geestelijke verzorging?

Definitie van geestelijke verzorging:

Ambtshalve (!) en professionele begeleiding en hulpverlening op basis van geloofs- en levensovertuiging (Heitink 224)

De definitie van de VGVZ (de vereniging van geestelijk verzorgers in en vanuit zorginstellingen) is specifiek gericht op de zorg en principieel vergelijkbaar met de definitie van Heitink. Hier wordt echter ook een adviestaak in de definitie opgenomen:

De professionele en ambtshalve begeleiding van en hulpverlening aan mensen bij zingeving aan hun bestaan, vanuit en op basis van geloofs- en levensovertuiging en de professionele advisering inzake ethische en/of levensbeschouwelijke aspecten in zorgverlening en beleidsvorming.

Elke tak van geestelijke verzorging heeft een verwante en tegelijk eigen definitie.

De essentie van het werk van geestelijke verzorger is dit: mensen begeleiden bij het vinden van de eigen antwoorden op geloofs- en levensvragen. De geestelijk verzorger moet de kunst verstaan om uit de ervaringsverhalen van mensen de rode draad te destilleren, de existentiële thema's te onderzoeken. Hij/ zij moet zo luisteren, dat de zingevingselementen in een alledaags gesprek worden gehoord en opgepakt. Dat is zo als de pastor spreekt met een soldaat, gevangene, zieke, straatbewoner of fabrieksarbeider, of wie dan ook.

Karakter van geestelijke verzorging

Geestelijke verzorging is een uitdaging omdat het in veel situaties over christen zijn in de voorste linies gaat. We kennen
- het *individuele christendom* thuis
- het *sociale christendom* in de gemeente
- het *publieke christendom* wordt onder andere zichtbaar in het de geestelijke verzorging. De kerken doen in deze tak van pastoraat op de grens van kerk en wereld hun best om te vieren, te onderrichten, te begeleiden, gemeenschap te bieden, te dienen. Dat is niet altijd gemakkelijk, over welke vorm van bijzonder pastoraat het ook gaat.

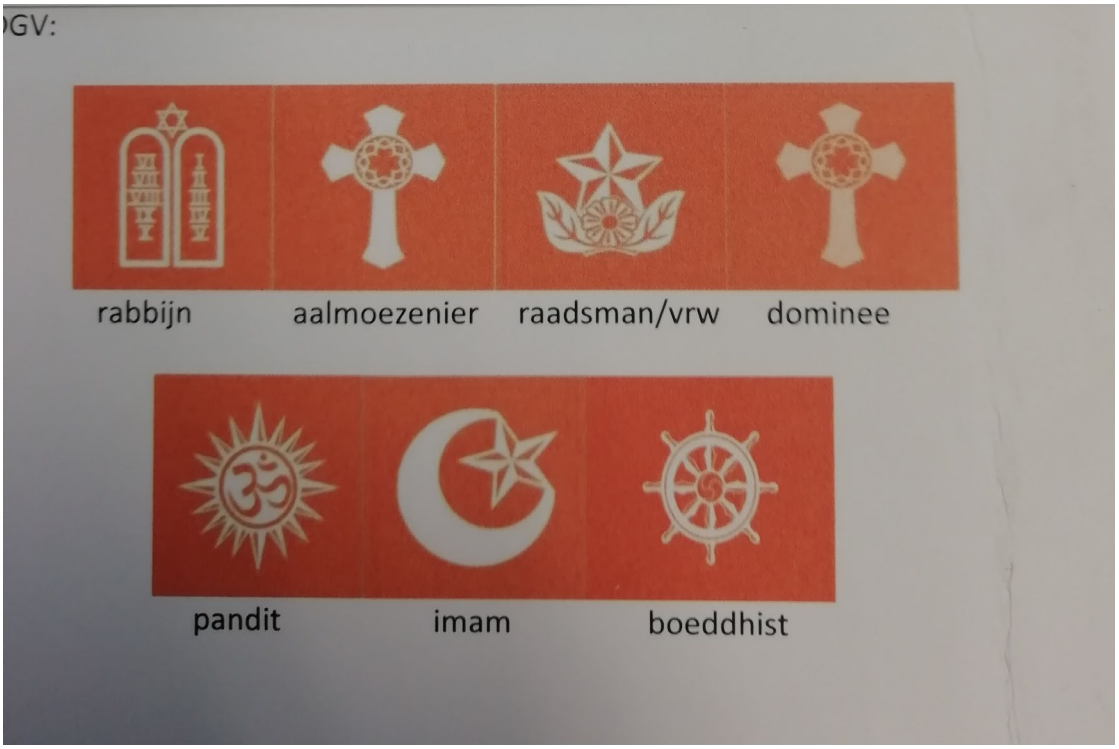
Er is geestelijke verzorging als *vrijplaats*. Mensen kunnen hun hart luchten, hun angsten vertellen, hun zingevingsvragen stellen, hun kritiek uiten bij een pastor die vrij onafhankelijk binnen de organisatie staat. Denk aan een justitiepastor of een legerpredikant of een industriepastor.

Er is geestelijke verzorging als *verbijzondering van gemeentepastoraat.* Denk aan een christelijke zorginstelling waar een pastor werkt; het tehuis functioneert bijna als een wijkgemeente van een kerk. Veel bewoners zijn christelijk – soms alle - of respecteren het christelijk geloof.

Er is geestelijke verzorging als *christelijke presentie* in een geseculariseerde wereld. Deze vorm van pastoraat ligt in het verlengde van de diaconale taak van de kerk. Er is een pastor voor ieder die behoefte heeft aan een gesprek. Denk aan ziekenhuispastoraat in een algemeen ziekenhuis, studentenpastoraat in een grote stad.

In de praktijk komen in meer vormen van pastoraat / geestelijke verzorging functies samen.

Een voorbeeld, geestelijke verzorging in het leger

https://www.defensie.nl/onderwerpen/personeelszorg/geestelijke-verzorging

Als een man of vrouw in Breda naar de Koninklijke Militaire Academie gaat, krijgt hij/zij in de eerste week al een kennismaking met de geestelijk verzorgers en als herinnering aan hun bestaan een kaartje met daarop de volgende tekst (een beetje verkort weergeven)

Geestelijke verzorging

Overal waar mensen werkzaam zijn in de krijgsmacht, treft u ook geestelijk verzorgers aan. Ze zijn aanwezig voor alle mensen, militairen en burgers, mensen in opleiding en mensen die een baan in het leger hebben. Ze zijn er ook voor de partners, ouders, kinderen en andere directe relaties. Vragen van morele en levensbeschouwelijke aard, maar ook in veel bredere zin, vragen die het leven (tijdelijk) moeilijk maken, liggen op het werkterrein van de gv'ers.

Gv'ers zijn geworteld in een bepaalde levensbeschouwelijke stroming (joods, christelijk RKK en christelijk protestants, humanistisch, islamitisch, hindoeïstisch, boeddhistisch). Zij doen hun werk echter met grote openheid naar de mensen voor wie ze werken en met respect voor de eigen overtuiging en waarden. Zo zijn zij voor alle mensen, ongeacht hun achtergrond, een volwaardig gesprekspartner. Iedereen mag uiteraard contact leggen met de gv'er van zijn/ haar voorkeur.

- *De gv'er staat vrij in de militaire organisatie en is daarbinnen aan niemand verantwoording schuldig. Hij/zij legt alleen verantwoording af aan de eigen zendende instantie (bijv. de kerk of het humanistisch verbond).*
- *De gv'er biedt dus een vrijplaats die vertrouwelijkheid waarborgt, inclusief ambtsgeheim.*
- *Gv'ers zijn altijd beschikbaar, aanspreekbaar en bereikbaar, dag en nacht, voor individuele gesprekken.*
- *Gv'ers gaan mee met oefeningen en operaties in binnen- en buitenland.*
- *Gv'ers verwijzen, indien nodig, iemand door naar professionele hulpverlening.*
- *Gv'ers hebben een onderwijstaak in de opleiding.*
- *Gv'ers hebben een signaleringsfunctie, in het bijzonder waar de menselijkheid in het gedrang komt en morele kwesties om een reactie vragen. Zij geven gevraagd en ongevraagd advies aan de organisatie en nemen deel (met voorbehoud van ambtsgeheim) aan het Sociaal Medisch Team.*

Het kaartje bevat ook de namen en telefoonnummers van de gv'ers (twee aalmoezeniers, één pater, drie dominees) en een noodnummer. Oftewel: ze zijn echt altijd bereikbaar! Via het secretariaat kun je een rabbijn, een humanistisch raadsman/vrouw, een pandit, een imam of een boeddhist oproepen.

Verschillen tussen geestelijke verzorging en pastoraat in een christelijke gemeente

werken als geestelijk verzorger in een instelling	***werken als pastor in de gemeente***
Eén doelgroep (verdieping mogelijk!)	veel doelgroepen (beetje hap-snap werken)
Je pastoranten (cliënten, de bewoners …) zie je vaak[3], je komt ze soms dagelijks tegen in de wandelgangen	je pastoranten zie je maar af en toe

[3] Behalve in een ziekenhuis. Mensen liggen daar tegenwoordig meestal maar heel kort, dus is het contact beperkt. In een verpleeghuis is dat anders.

Teamwerk met andere geestelijk verzorgers (meestal)	veelal alleen werken
Collega's zijn soms humanist of moslim	Evt. collega's zijn alleen christelijk
Werken met collega's en vrijwilligers	bijna alleen maar werken met vrijwilligers
In instelling, op locatie	in een wijk, dorp of stad
Meestal kantoortijden (dus niet 's avonds)	geen kantoortijden (veel werk in de avond)
Directiebeleid is sturend	kerkenraadsbeleid / oudstenraadsbeleid
Overheid stelt eisen	Kerk / gemeente stelt eisen, heeft verwachtingen
Vrouwen welkom	vrouwen soms niet welkom als pastor
Gesprekken in de instelling	gesprekken bij mensen thuis
Individuen begeleiden (soms is er contact met een partner of familie, maar dat hoeft geen pastoraal contact te worden)	ook partners / gezinnen / families begeleiden
Interdisciplinair werken	solo arbeid, slechts doorverwijzen bij problemen
Faciliteiten instelling / ondersteunende diensten	weinig faciliteiten
Werkplek in de instelling	werkplek thuis
Christelijke sfeer / taalveld/ moraal niet altijd vanzelfsprekend	christelijke sfeer / taalveld / moraal vanzelfsprekend
Ook ongelovigen /andersgelovigen ondersteunen: pastoraat als presentie	altijd werken met broeders en zusters in het geloof uit eigen gemeente, pastoraat kan kerugmatisch zijn
Soms mag je het Evangelie alleen maar kwijt op verzoek	Je kunt altijd vrijuit over God en Christus spreken, bidden en bijbellezen
Je kerkelijke achtergrond is niet altijd richtinggevend. Die is meer een referentiekader van waaruit je iemand begeleidt.	je eigen kerkelijke contekst is bepalend voor je manier van werken.
Pastor kan dikwijls meedoen in een ethische commissie	In gemeentes draait geen ethische commissie, al zijn er wel morele vragen

Spanningen die voorkomen binnen de geestelijke verzorging

- Is de geestelijk verzorger ook evangelist? Probeert hij zieltjes te winnen? Mensen tot Jezus te leiden?
- Is de geestelijk verzorger eigenlijk een soort sociaal werker geworden?
- Wat doet de geestelijk verzorger van bijvoorbeeld een verpleeghuis, wat doet daarnaast de pastor van een kerk in dat tehuis (concreet: wie heeft contact met de familie, wie leidt een begrafenis)?
- Instellingen zijn soms erg geseculariseerd (behalve die met een uitgesproken identiteit). Begrijpen de andere personeelsleden en de bewoners (of andere mogelijke pastoranten, zoals gedetineerden,

militairen) nog wel wat pastoraat / geestelijke verzorging inhoudt? Hebben ze er nog respect voor?
- Door bezuinigingen is er steeds minder geld van de overheid / zorgverzekeraars voor geestelijke verzorging. [4]
- Er is een afnemende vraag naar geestelijke zorg door de secularisatie maar een toenemende algemene vraag naar zingeving (heel pluraal). Geestelijke zorg wordt algemene ondersteuning.
- Gevaar: als een geestelijk verzorger zich identificeert met de organisatie / de leiding kan hij de mensen te kort doen, als hij zich identificeert met de mensen kan hij botsen met de organisatie en / of eigen grenzen vergeten.
- Risico: spanning tussen collega's, die vanuit hun eigen levensovertuiging voor hetzelfde werk staan, maar het tegelijk anders doen.
- Gevaar: overprofessionalisering van de geestelijke verzorging (broeder-zuster-relatie verdwijnt, ook waar dat nog mogelijk is)
- Moet de geestelijk verzorger zelfstandig opereren of juist een band met een kerk houden? (ambtsdrager zijn / in een bediening staan in zijn / haar eigen gemeente? Denk ook eens aan dit punt: als de geestelijk verzorger op zijn werkterrein sacramenten wil bedienen, dan is dat echt iets van de kerk, of niet soms?[5]
- Wat is de relatie tussen de taak van de geestelijk verzorger en van de (vele) vrijwilligers in een instelling op het terrein van de geestelijke verzorging?[6] Wie is verantwoordelijk voor het vrijwilligersbeleid, de geestelijk verzorger of de coördinator van alle vrijwilligerswerk in een instelling?
- Hobbelt de geestelijk verzorger mee met veranderingen of is hij de waakhond van de identiteit en het morele beleid in confessionele instellingen? (En wat is die rol in algemene instellingen?)

De PKN

De PKN is dominant aanwezig in de geestelijke verzorging en kent als grootste protestantse kerk waarschijnlijk ook de meeste vormen van bijzonder pastoraat (dovenpastoraat, binnenvaartschipperspastoraat etc.) Er zijn uiteraard ook geestelijk verzorgers uit andere kerken. Het lijkt echter wél dat de evangelische pastors achterblijven in algemene instellingen. (Geen belangstelling? Krijgen

[4] De instellingen bezuinigen helaas op geestelijke verzorging. Daarom willen ze in toenemende mate dat de eigen christelijke gemeentes de mensen in de instelling pastorale zorg verlenen. Dat is in de praktijk lang niet altijd mogelijk, omdat mensen vaak niet in de buurt van hun oude woonplaats zijn opgenomen. Dus krijgen ze maar sporadisch bezoek. De plaatselijke gemeente (waar bijvoorbeeld een verpleeghuis staat) kan de extra pastorale zorg niet eens aan. Dus dat is ook geen oplossing. Bovendien weten pastors / vrijwilligers uit de gewone gemeente niet altijd goed raad met een specifieke doelgroep. Daarbovenop komt hét argument om niet te bezuinigen op geestelijke verzorging: die is er namelijk in principe voor alle mensen in de instelling en niet alleen voor mensen die een binding met een kerk hebben.

[5] De VGVZ heeft 'ambtshalve' ook nog in haar definitie van geestelijke verzorging staan (zie hierboven), maar het staat onder druk met name vanuit de kant van de geestelijke verzorgers zelf. Ook directies van zorginstellingen zien niet altijd de meerwaarde in van geestelijk verzorgers die vanuit een kerk, dus ambtshalve, hun werk doen. Waarom dit er nog wel steeds staat bij de VGVZ is omdat men iets wil hebben om de dimensie van de geestelijke traditie/ richting wel te willen waarborgen. Men is op dit moment bezig te zoeken naar andere vormen om deze binding helder te kunnen maken (immers zonder binding aan een levensbeschouwelijke traditie/ genootschap) wordt geestelijke verzorging een leeg begrip.

[6] Het verpleeghuis heeft voor geestelijke verzorgingstaken soms tientallen vrijwilligers in dienst! Vrijwilligers regelen bijvoorbeeld alles voor de zondagse kerkdiensten, houden zanguurtjes met bewoners etc.

evangelische gemeentes dit niet georganiseerd? Hebben evangelische pastors meer moeite met presentiepastoraat? Selectief benoemingsbeleid van de instellingen?) Als je naar www.protestantsekerk.nl gaat en bij de zoekfunctie 'geestelijk verzorger' intypt kun je lezen dat de PKN wel 500 predikant-geestelijk verzorgers in dienst heeft en dan zijn er daarnaast ook nog de hbo-geestelijk verzorgers.

Vragen

1. Waar wil je pastor zijn? Eerste stap: in een gemeente of in een instelling? Waarom? Tweede stap: bij welke instelling of welke doelgroep? Waarom? Derde stap: in een algemene instelling of in een confessionele instelling? Waarom?
2. Werk je als pastor liever in een veilig nest of op een soms gure post? Wat zegt dat van jou, wat zegt dat van jouw theologie? ('Your God is too safe' schreef Mark Buchanan…)
3. Welke punten die genoemd worden bij de verschillen tussen geestelijke verzorging en gemeentepastoraat triggeren jou? Leg uit.
4. Welke van de genoemde spanningen triggeren jou? Leg uit.
5. Lees de bovenstaande informatie over de dienst geestelijke verzorging voor militairen. Wat verrast of verbaast jou? Waarom?
6. Op de site www.nicovandervoet.nl staan bij de afdeling 'pastoraat – pastorale theorie en praktijk' de volgende teksten over bijzondere vormen van pastoraat / geestelijke verzorging. Lees die teksten.
    a. Verpleeghuispastoraat
    b. Gehandicaptenpastoraat
    c. Schoolpastoraat (leuk voor mensen die de GL-opleiding doen)
    d. Justitiepastoraat

    Noteer bij welke soort bijzonder pastoraat je hart sneller gaat kloppen en vertel waarom dat zo is. Als je hart nergens sneller gaat kloppen, leg dan dat uit.
7. Aan het begin van deze tekst staat een rijtje bijzondere vormen van pastoraat / geestelijke verzorging. Pak er eens één uit (die niet bij vraag 5 genoemd wordt). Je mag er ook een zoeken die hier niet eens genoemd wordt. Kijk op internet of je informatie kunt vinden over de inhoud van het werk. Noteer dat kort en zeg wat je van dit pastoraat vindt.
8. Kijk rond op de site www.vgvz.nl en noteer vijf dingen die je opvallen.
9. Geestelijke verzorging sluit het meest nauw aan bij de pastorale stroming 'presentiepastoraat'. Wat vind jij er theologisch van om te werken als geestelijk verzorger (bijvoorbeeld voor dak- en thuislozen bij het Leger des Heils) vanuit de optiek van het presentiepastoraat? In je antwoord moet blijken dat je het presentiepastoraat begrepen hebt en dat je bijbelse noties ter sprake kunt brengen ter verdediging of ter correctie van deze visie op pastoraat/geestelijke verzorging.